

УДК 658.15

Л. Данілова, канд. екон. наук, доц. (КНЕУ імені Вадима Гетьмана),
О. Мельник, канд. екон. наук, доц. (Національний ун-т ДПС України)

ВЛАСНИЙ КАПІТАЛ ПІДПРИЄМСТВА І ПРОБЛЕМИ ЙОГО ФОРМУВАННЯ

Досліджено економічну сутність власного капіталу підприємства. Розглянуто основні проблеми формування окремих складових власного капіталу підприємства.

Ключові слова: власний капітал підприємства, статутний капітал, пайовий капітал, додатковий вкладений капітал, інший додатковий капітал, резервний капітал, нерозподілений прибуток (непокритий збиток), неоплачений капітал, вилучений капітал.

Исследована экономическая сущность собственного капитала предприятия. Рассмотрены основные проблемы формирования отдельных составляющих собственного капитала предприятия.

Ключевые слова: собственный капитал предприятия, уставный капитал, паевой капитал, дополнительный вложенный капитал, прочий дополнительный капитал, резервный капитал, нераспределенная прибыль (непокрытый убыток), неоплаченный капитал, изъятый капитал.

The economic essence of property asset of enterprise is investigated. The main problems of separate components of property asset formation are investigated.

Key words: venture equity capital, share capital, additional capital invested, other additional capital, capital reserve, retained earnings (accumulated losses), the unpaid capital, withdrawn capital.

Власний капітал становить фінансову основу створення і розвитку підприємства будь-якої форми власності та організаційно-правової форми. Динаміка власного капіталу свідчить про якість фінансового менеджменту. Структура та ефективність використання власного капіталу підприємства безпосередньо впливають на формування добробуту його власників. Величина власного капіталу може відбиватися на іміджі та інвестиційній привабливості фірми.

Власний капітал виступає одним із найважливіших об'єктів фінансового та управлінського обліку, які є основою інформаційного забезпечення фінансового менеджменту. Він є також об'єктом фінансового аналізу підприємства. Роль показника "власний капітал" для підтримання нормального фінансового стану підприємства настільки значуща, що він отримав законодавче підтвердження в Цивільному кодексі України, зокрема в частині вимог щодо співвідношення статутного капіталу та чистих активів господарських товариств [2]. У зв'язку з цим дослідження проблем формування власного капіталу підприємства має актуальність, особливо в умовах нестійкого ринкового середовища і кризових явищ в економіці.

Питання формування власного капіталу неодноразово ставали предметом наукових досліджень. Зазначені проблематиці присвячені наукові праці І.Бланка, Ю.Брігхема, Ю.Воробийова, О.Єфимової, В.Ковальова, В.Савчука, О.Терещенка, Д.Ван Хорна, Дж.Шима та інших сучасних учених-економістів. Однак ряд важливих з наукової та практичної точок зору питань залишаються невирішеними. Внаслідок цього, визначення та пошук шляхів розв'язання проблем формування власного капіталу підприємства стало метою наукової статті.

Аналіз різних точок зору авторів щодо поняття власного капіталу підприємства свідчить, що сучасна теорія і практика фінансового менеджменту не має його загальноприйнятого визначення. Власний капітал відповідно до п. 3 П(С)БО 1 "Загальні вимоги до фінансової звітності" та п. 4 П(С)БО 2 "Баланс" представляє собою частину в активах підприємства, яка залишається після вирахування його зобов'язань [3; 4]. Найбільш вдалим, на наш погляд, є підхід професора І.Бланка, який під власним капіталом розуміє загальну суму засобів, які належать підприємству на правах власності та використовується ним для формування активів [6, с.504].

Згідно П(С)БО 2 "Баланс" власний капітал підприємства включає такі елементи: статутний капітал, пайовий капітал, додатковий вкладений капітал, інший додатковий капітал, резервний капітал, нерозподілений прибуток (непокритий збиток), неоплачений капітал, вилуче-

ний капітал [4]. Такий склад власного капіталу відображає наявність його частини, інвестованої засновниками у момент створення підприємства, та частини, одержаної в результаті ефективної фінансово-господарської діяльності, насамперед нерозподіленого прибутку, суми дооцінки необоротних активів, а також додаткового вкладеного капіталу.

Особливості формування окремих складових власного капіталу підприємств зумовлюються нормами законодавства щодо організаційно-правових форм підприємств та форм їх власності, а також щодо порядку формування і руху власного капіталу.

Основа власного капіталу більшості підприємств становить статутний капітал. Дані про його розмір та зміни, як правило, фіксуються в установчих документах та вносяться в Єдиний державний реєстр юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців. У процесі діяльності статутний капітал може бути збільшений або зменшений. Збільшення статутного капіталу здійснюється за рахунок додаткових вкладів, реінвестиції дивідендів та прибутку; шляхом збільшення кількості акцій за номінальною вартістю, або збільшення номінальної вартості акцій. Зменшення статутного капіталу відбувається шляхом зменшення кількості акцій за номінальною вартістю або зменшення номінальної вартості акцій (шляхом їх викупу з подальшим анулюванням).

При формуванні статутного капіталу підприємства учасники стикаються з проблемами визначення загального його розміру та розміру кожного внеску, предмету вкладу, строку сплати внесків. З нашої точки зору операції, пов'язані з формуванням статутного капіталу протребують більш чіткого законодавчого врегулювання.

Основа власного капіталу деяких підприємств (споживчих товариств, колективних сільськогосподарських підприємств, житлово-будівельних кооперативів, кредитних спілок тощо) становить пайовий капітал. Він формується за рахунок пайових внесків. На відміну від статутного капіталу розмір пайового капіталу не фіксується в статуті підприємства. Механізм формування пайового капіталу окремих підприємств аналогічний механізму формування статутного капіталу [9, с.143].

Підприємство може формувати тільки або статутний, або пайовий капітал. Деякі підприємства (приватні підприємства, об'єднання підприємств або громадян тощо) не формують ні статутного, ні пайового капіталу.

Додатковий вкладений капітал на більшості підприємств відсутній або складає мізерну величину [10, с.36]. Збільшення додаткового вкладеного капіталу акціонерних товариств відбувається за рахунок зростання вартості реалізації емітованих акцій та її перевищення над

їх номінальною вартістю. Збільшення цього елементу власного капіталу в інших підприємств здійснюється за рахунок інвестування капіталу засновниками понад зафіксований розмір статутного капіталу. Зменшення додаткового вкладеного капіталу відбувається шляхом списання витрат на випуск або придбання інструментів власного капіталу.

Збільшення іншого додаткового капіталу здійснюється за рахунок дооцінки основних засобів, незавершеного будівництва, нематеріальних активів, а також за рахунок безоплатного отримання необоротних активів. До зменшення іншого додаткового капіталу призводить уцінка зазначених необоротних активів, нарахування амортизації та вибуття необоротних активів, до яких відноситься додатковий капітал.

Тобто додатковий капітал підприємства формується в результаті подій, які можуть і не настати.

Формування резервного капіталу відповідно до чинного законодавства є обов'язковим лише для акціонерних та господарських товариств. Відсутність резервів в інших підприємств та недосконале регулювання розміру резервного капіталу не сприяє зниженню ризику банкрутства.

Чистий прибуток може бути направлений на виплати власникам, у статутний або пайовий капітал, у резервний капітал. Виплати дивідендів, або процентів на паї зменшують власний капітал підприємства. Збільшення статутного (пайового) та резервного капіталу за рахунок нерозподіленого прибутку спричиняють лише внутрішній перерозподіл сум власного капіталу підприємства. Нерозподілений збиток підприємства зменшує розмір його власного капіталу.

Частина статутного капіталу підприємства певний час, до закінчення його формування, може залишатись неоплаченою. Неоплачений капітал зменшує загальний розмір власного капіталу підприємства. Так, за наявності заборгованості власників (учасників) по внесках у статутний капітал розмір власного капіталу підприємства, або вартість його чистих активів буде меншою від статутного капіталу при умові нульової арифметичної суми інших елементів власного капіталу. Хоча практично така ситуація в теперішній час може виникати нечасто [10, с.34].

Відповідно до п. 14 П(С)БО 5 "Звіт про власний капітал" власний капітал підприємства може зменшуватися в результаті виходу учасника, викупу або анулювання викуплених акцій акціонерним товариством, зменшення номінальної вартості акцій [5]. За наявності вилученого капіталу розмір власного капіталу підприємства, або

вартість його чистих активів буде меншою від статутного капіталу при умові нульової арифметичної суми інших елементів власного капіталу [10, с.35].

Норми частини четвертої ст. 144 та частини третьої ст. 155 Цивільного кодексу України встановлюють необхідність порівняння чистих активів, вартість яких рівна сумі власного капіталу, та статутного капіталу підприємства [2]. Перевищення величини статутного капіталу над величиною власного тягне за собою згідно вказаних норм негативні наслідки для підприємства. Ця проблема на сьогоднішній день до кінця не вирішена і вимагає подальших досліджень.

Таким чином, процес формування власного капіталу супроводжується рядом проблем, що впливає на управлінський аспект фінансових рішень на підприємстві. Визначені проблеми потребують подальшої детальної розробки як в теорії, так і в практиці фінансового менеджменту та можуть бути вирішені лише за умови вдосконалення чинного законодавства.

1. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2003. – № 18, № 19-20, № 21-22, ст. 144 [зі змінами та доповненнями] [Електронний ресурс] // Верховна Рада України: [сайт]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=436-15>. – Назва з екрана. 2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2003. – № 40-44, ст. 356 [зі змінами та доповненнями] [Електронний ресурс] // Верховна Рада України: [сайт]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=435-15>. – Назва з екрана. 3. П(С)БО 1 – Положення (Стандарт) бухгалтерського обліку 1 "Загальні вимоги до фінансової звітності", затверджене наказом МФУ від 31.03.1999 р. № 87 // Все про бухгалтерський облік. – 2003. – № 14 (802). – с. 2 – 4.4. П(С)БО 2 – Положення (Стандарт) бухгалтерського обліку 2 "Баланс", затверджене наказом МФУ від 31.03.1999 р. № 87 // Все про бухгалтерський облік. – 2003. – № 14 (802). – с. 5 – 9.5. П(С)БО 5 – Положення (Стандарт) бухгалтерського обліку 5 "Звіт про власний капітал", затверджене наказом МФУ від 31.03.1999 р. № 87 // Все про бухгалтерський облік. – 2003. – № 14 (802). – с. 18 – 20. 6. Бланк І.А. Основи фінансового менеджменту: В 2 т./ Бланк І.А. – 2-е изд., перераб. и доп. – К.: Эльга: Ника-Центр, 2004. – Т. 1. – К.: Ника-Центр, Эльга, 2004. – 624 с. 7. Сопко В.В. Бухгалтерський облік капіталу підприємства (власності, пасивів) [Текст]: [навч. посібник] / Сопко В.В. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 312 с. 8. Воробійов Ю.М. Особливості формування фінансового капіталу підприємств [Текст] / Ю.М. Воробійов // Фінанси України. – 2001. – № 02. – С. 77-85. 9. Назарбаева И. Отчет о собственном капитале: строка за строкой [Текст] / И. Назарбаева // Бизнес. Бухгалтерия. – 2007. – № 12. – С. 136-145. 10. Кушина Е. Чистые активы хозобществ: интрига продолжается... [Текст] / Е. Кушина // Бизнес. Бухгалтерия. – 2007. – № 12. – С. 32-38.

Надійшла до редколегії 28.12.11

УДК 336.71

О. Дмитрієва, канд. екон. наук, доц. (Севастопольський національн. технічн. ун-т)

ФОРМУВАННЯ ОПТИМАЛЬНОЇ РЕСУРСНОЇ ПОЛІТИКИ В БАНКАХ УКРАЇНИ

Розглядається необхідність формування оптимальної ресурсної політики комерційного банку в сучасних умовах з урахуванням макроекономічної ситуації. Пропонується впровадження логістичного підходу до формування ресурсної бази банківських установ.

Ключові слова: фінансові ресурси банку, управління фінансовими ресурсами банку, логістика, логістичний підхід, банківські платіжні картки.

Рассматривается необходимость формирования оптимальной ресурсной политики коммерческого банка в современных условиях с учетом макроекономической ситуации. Предлагается внедрение логистического подхода к формированию ресурсной базы банковских учреждений.

Ключевые слова: финансовые ресурсы банка, управление финансовыми ресурсами банка, логистика, логистический подход, банковские платежные карты.

In article are considered theoretical and practical questions to the management banking resources. The article is devoted to the improvement of the methodical providing of management by the financial resources of bank on the basis of logistic approach and development of practical recommendations in relation to his introduction.

Key words: financial resources of bank, management of the financial resources of bank, logistic approach, bank pay cards.

Сучасний стан банківської системи України безпосередньо залежить від ефективної ресурсної політики ко-

мерційних банків. Останні роки характеризуються значними змінами в розподілі фінансових ресурсів, зростан-